

„Elveszítjük Széchényi Ferenc örökségét”

A Vasárnapi Újság riporterének, Királyi Editnek beszélgetése az OSZK főigazgató-helyettesével, Szente Ferencsel

Bármennyire is hihetetlennek hangzik, ha nem ébredünk fel időben Csipkerózsika-álmunkból, elveszítjük Széchényi Ferenc örökségét, a nemzet könyvtárát. Két hete pro kultúra alapítványt hozott létre a távozó művelődési miniszter. Az alapítvány értéke 1,1 milliárd forint. Az ötlet egyébként ragyogó, hiszen a miniszteri végrendelet szimpatikus célokat szolgál, az oktatás és a tudomány támogatását, tehetséges fiatalok európai szintű képzését. Az már kevésbé ragyogó, hogy az összeget a minisztérium amúgy is szűkmarkúan mért költségvetéséből teremtette elő Glatz Ferenc, úgy, hogy a pénzt egyik zsebéből áttette a másikba. Most aztán sírhatnak az üres zsebbhez tartozó intézmények, mert lecsipett egy kicsit a közoktatásra fordítható pénzekből, egy kicsit többet a felsőoktatási fejlesztési alapból, néhány milliót a kutatási alapból és természetesen a közművelődési alap sem maradt érintetlen.

A következőkben Király Edit mikrofonja előtt Szente Ferenc beszél. Amint mond, tragikus, pedig a színházakról, múzeumokról, hangversenytermekről szót sem ejt.

– Pénz híján, még a régi, évekkel ezelőtti működési feltételekhez sem elegendő állami támogatással hogyan tud létezni a nemzet könyvtára, az Országos Széchényi Könyvtár?

– Meghökentő dolgot kell mondanom: előre láthatólag október 1-jén bezárjuk a nemzeti könyvtárát. A működési költségek, amelyek rendelkezésünkre állnak (földoldva a tolvajnyelvet, a fűtést, világításra, telefonra, postára költhető pénzünk) akkorra az utolsó fillérig elfogy, és elgondolkozhatunk azon, hogy egy bezárt könyvtárnak kellenek-e munkatársak. Ha azokat is elbocsátjuk, akkor több mint 200

millió forintot tudunk megszórolni a nemzetnek.

– S mennyit veszítünk, veszít ezzel a nemzet?

– Én azt hiszem, hogy mindent, ami a nemzeti könyvtár funkciókörébe tartozik, tehát Széchényi Ferenc örökségét maradéktalanul, valamint mindazt, amit az utána következők a mai napig erkölcsiekben, anyagiakban erre a célra fordítottak a nemzet dicsőségére. Mindent elveszítjük.

– Milyen döntések, döntési mechanizmusok eredménye – az eredményt idézőjelben mondom – ez az elkésítő hír?

– Az alap az, hogy az Országos Széchényi Könyvtár feltűnően magas költségvetéssel dolgozik.

– Összesen mennyi az egy évre jutó összeg? Az, ami a működéshez szükséges.

– Nem fogom untatni sem magát, sem a hallgatókat azzal, hogy részletekbe menjek. 220 millió körül van az az összeg, amelyben a kutatási támogatásoktól a bérig mindenféle pénzünk benne van. (A társadalombiztosítási hozzájárulás és a Magyarságkutató Intézet költségei nélkül, amelyek nem az alapfeladatokat szolgálják.) Tehát, ha valaki ártatlanul közelít hozzá, szándékosan nem laikust mondtam, csak ártatlanságot, ami tájékoztatást jelent, akkor azt mondja: hogy lehet ennyi pénzt, ilyen irdatlan összeget könyvtárra költeni. Holott arról van szó, hogy az Országos Széchényi Könyvtár az ország legdrágább épületében helyezkedik el.

– A Budavári Palotába költözött néhány évvel ezelőtt.

– A Budavári Palota épületében van. Hogy itt legyen, arra nem az Országos Széchényi Könyvtárnak volt szüksége. Ez egy nagyfontosságú döntés volt, arról volt szó ugyanis,

hogy melyik intézmény az, amelyik a legjobban meg tudja őrizni az épületet. Elmondok magának egy érdekes dolgot. Ha a nemzeti könyvtár költségvetését ilyen szempontból teszi vizsgálat tárgyává, akkor kiderül, hogy az összeg egyharmadát nyugodtan elvetheti egyszerűen azzal, hogy a Budavári Palota F épületéről van szó. Tehát az Országház után a legértékesebb és legnagyobb épületről, amelyet akkor is fönn kellene tartani, ha nincs benne semmi, ha üresen áll. Akkor is ugyanennyibe kerülne. A következő nagy tétel, ami még mindig az épülettel függ össze, az az, hogy ezt az épületet télen-nyáron állandóan világítani kell, mert a nagy mélységű belső terek természetes világítást nem kapnak annyit, amennyire szükség lenne. Ebben az épületben a területeknek közel a felét légkondicionálással lehet csak üzemben tartani, tehát télen fűteni, nyáron hűteni kell azzal a méregdrága és egyre drágább elektromos energiával, ami ehhez kell.

– *Hiszen olyan értékes iratok, okmányok, könyvek vannak ott, amelyek csak így őrizhetők meg.*

– Egyrészt igen. Másrészt ez egy kényszerpálya, mert az egész várépuletcsoport légkondicionálásra van berendezve, tehát mi nem dönthetünk úgy, hogy most olcsóbbak leszünk és cserépkályhával fogunk fűteni. A légkondicionálás van beépítve. Tehát amikor úgy dönt a pénzügyminiszter, hogy ő most hagyja, hogy megemelkedjenek az energiaköltségek, akkor egyben úgy döntött, hogy a mi költségvetésünk is ugyanannyival megemelkedik. Ezért úgy gondolom, ez biztosan érthető minden háztartási pénzt kezelő ember számára, hogy ezt valahol meg is kell adni. Vagy azt kell mondani, hogy nincs rátok annyira szükség. Például azt kell mondani, hogy ne legyünk nyitva este 9-ig, hanem be kell csukni este 6-kor. Igaz, mind ez ideig arra voltunk büszkék, hogy a Magyar Nemzeti Könyvtár este 9-ig rendelkezésére állt az egyetemi hallgatóknak, kutatóknak, tudósoknak.

Ha tehát ez a föltűnően nagy összeg mindezzel kisebbedik, akkor már nem is olyan föltűnő. Tovább csökken, ha meggondoljuk, hogy a ráfordítások egy jelentős – becslésem szerint 2/5-öd része – ugyan a nemzeti könyvtárnál jelentkezik, de nem azt, nem csak azt, hanem a teljes magyar könyvtárügyet, sőt az egész magyar felsőoktatást, azt is mondhatnám, hogy az egész magyar tudományosságot (legalábbis a társadalomtudományokat) szolgálja, mert hiszen központi szolgáltatásokra megy,

amelyek éppen azért olyan olcsók relative, mert egy helyen valósítják meg, erre fölkészített apparátussal.

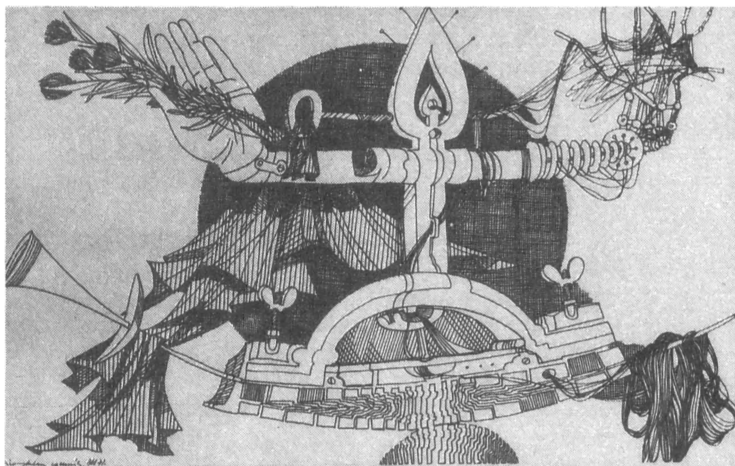
Ilyen központi szolgáltatások például a nemzetközi csere, a könyvtárközi kölcsönzés, a könyvtárosok képzésével és szakmai kondicionálásával kapcsolatos egyéb feladatok. Ha ez nem így lenne, akkor gyakorlatilag annyi helyen kellene mindezt megcsinálni, ahány helyen hálózati központ dolgozik, tehát mondjuk harminc helyen. Nyilvánvaló, hogy a jelenlegi az észszerű megoldás. Mindezt azonban tudni kell, és csak az tudhatja, aki közel jön, és kíváncsi rá, hogy hogyan is van. Aki csak távolról szörnyülködik, hogy ez milyen sok pénz, az azt hiheti, hogy ezt lehetne csökkenteni. Mi most ennek a kinját viseljük.

– *Most arra gondol, hogy a szörnyülködők közé tartozik a kormányzat?*

– Én inkább szűkíteném a kört, nem a kormányzatról beszélnék. Inkább arról, hogy a művelődési tárcaának ugyan millió gondja van, ezek közt olyan súlyosak is, mint a gyakorlatilag teljesen lezüllött közoktatás és felsőoktatás – de nem az a dolgunk, hogy erről beszéljünk –, de hát a gazda nem mondhatja azt, hogy ő most nagyon erősen a szarvasmarhákra koncentrál, és ezért nyugodtan elhullhatnak a sertései, neki az egész gazdaságról kell szem előtt tartani. Én tehát azt gondolom, hogy itt bizony születnek olyan döntések, illetve inkább nem születnek, semmilyen döntések sem születtek... Egész egyszerűen hanyagságról van szó. Ezt a helyzetet az okozta, hogy nem jöttek látótávolságba hozzánk, és amikor elfogytak a pénzügyi lehetőségek, egyszerűen azt mondták, hogy aki most lemaradt, az fogja be a száját. Mi azok közé kerültünk, akiknek most be kellene fogni a szájukat.

– *Hogyan érinti a Széchényi Könyvtárat, illetve a közművelődési és művészeti intézményeket az, hogy a Művelődési Minisztérium több mint 1 milliárd forintos alapítványt hozott létre, miközben, ugye, korábban azt mondta, hogy pénz az nincs.*

– Ez az összeg ijesztően azonosnak tűnik azzal, ami hiányzik ahhoz, hogy ezek az országos intézmények megkapják a működésükhöz szükséges inflációkompenzáló összeget, és megkapják azt a szerény 16%-ot, ami ahhoz kell, hogy munkatársaik életszínvonalát ne vige el az ördög. És ezen alaposan el kell gondolkoznunk, mert hiszen az alapítványi célok között – akárhogy is vizsgáljuk – nem találjuk a közgyűjteményi feladatokat.

Könyvtári jellegű kitétel egyetlen egy van, ezt szeretném is ünnepélyesen nyugtázni, az iskolai könyvtárak ugyanis szerepelnek az alapítvány szövegében. Nagyon örülünk ennek, annak, hogy egyáltalán szerepel az alapítványi célok közt. A többi nem.

Az alapítvány egyébként, kissé bizonytalan fogalmazásban bár, de valamiféle árnyékminisztérium képét vetíti elénk. Ezt nem is nagyon értem. Mintha az alapítványtevő azt mondaná, hogy nem tudom ugyan, ki lesz az utódom, de bárki legyen is az illető, én magamat elég bölcsnek tartom arra, hogy az én alapítványomból a jövőben lényeges területek kapjanak dotációt. Ez példátlan a világtörténetben. Az állami költségvetést nem szokás alapítványban elrejtetni. Ha mégis megjelenik alapítványban az állami költségvetés, akkor legfeljebb is jelzésszerűen, azért, hogy gusztust csináljon a magántőkének, a jószándékú magántámogatóknak ahhoz, hogy az alapítványban vegyenek részt. Attól tartok, hogy a miniszternek nem volt elég ideje ahhoz, hogy megismerje a saját tárcájához tartozó feladatokat. Ezek rangsorolásához pedig végképp nem voltak információi.

– *Ez enyhén szólva furcsa, hiszen országosan más a helyzet. Tudjuk, hogy a megyék megadják a szükséges támogatást a közgyűjteményeknek, így a könyvtáraknak is.*

– Én azt is el tudom képzelni, hogy ebben a változó világban a megye – mint legkritikusabb igazgatási szint – jó emlékekkel akar elbúcsúzni a hozzá tartozó intézményektől.

– *Talán Glatz Ferenc is jó emlékekkel akar elbúcsúzni?*

– Valószínűnek tartom, hogy emlékművet akart hagyni maga után, innen ez az alapítvány. Mások úgy gondolják, hogy a hangulat mint emlék is elegendő neki, ezért a megyei levéltárak, megyei múzeumok, megyei könyvtárak most abban a miénkénél lényegesen kellemesebb helyzetben vannak, hogy legalább ezt a nehéz 1990-es évet megúszták.

– *És mennyivel tudná megúszni az Országos Széchényi Könyvtár ezt a nehéz időszakot?*

– Ahhoz, hogy a fűtést, a világítást, a takarítást, beleértve a takarítószereket is, kompenzálni tudjuk, kellene 20 millió forint. Ez nagyon nagy összegnek tűnik, de nagyon jól tudjuk, hogy éppen ezek a szolgáltatások milyen mértékben drágultak. Ezenkívül kellene még 25 millió forint, ami azonos helyzetbe hozná a nemzeti könyvtárban dolgozókat más könyvtárakban dolgozó kollégáikkal, például a tanácsi könyvtárosokkal. Arra kell ugyanis felkészülnünk – és én ettől valóssággal reszketek –, hogy a legértékesebb munkatársaink, a fiatal diplomások fognak elhagyni bennünket, mert a környezetnek hirtelen megnőtt a szívóhatása attól, hogy máshol voltak bérjavítások, nálunk erre nem volt lehetőség. És itt a hetek is számítanak, nemhogy a hónapok, pedig itt most már hónapokban kell számolni.

– *Őn szerint a rendszerváltás milyen változást jelenthet a könyvtárak életében?*

– Akármilyen rendszerváltást néz meg az ember, azt tapasztalja, hogy van betanulási idő. Az az idő, amíg az új politikusok birtokába

jutnak a legfontosabb szakmai információknak. Ehhez mi szeretnénk jó partnerek lenni, és szívesen tárnánk föl azokat a fontos tudnivalókat, amelyek a döntéshez kellenek. A start-hoz, az új kultúrpolitika startjához nagyon fontos lenne, hogy aki a stafétabotot most átadja, az azzal a jól begyakorolt, sima mozdulattal adja át, ami előnyös helyzetbe hozza a továbbfutót. Ha ezt rosszul teszi meg, vagy pláne szándékosan elejti a stafétabotot, akkor borzasztó hátrányos helyzettel indítja el az utódját.

Ez a rendszerváltás a könyvtárak számára ma azért olyan nagyon fontos, mert a könyvtár – és talán a hallgatók el fogják nekünk nézni, hogy ilyen vallomást teszek – a szellemi élet

infrastruktúrája. Ha nincsenek könyvtárak, vagy ezek a könyvtárak nem jók, nem értékesek, nem tartalmazzák az emberi műveltség legfontosabb összefoglalásait, akkor nincs egyetemi oktatás, nincs középiskola, nincs alapfokú oktatás, egyáltalán nincs állampolgári informáltság, nincs demokrácia. Lehet, hogy ezek nagyon nagy szavak, de művelt és tájékozott ember nélkül elképzelhetetlen egy másfajta társadalmi berendezkedés. Könyvtárosként ebben értünk egyet azokkal a politikusokkal, akik most lépnek szerepbe, hogy szeretnénk, ha ez valóban egy nyitott, demokratikus társadalom lehetne.

(A magyar rádió *Vasárnapi Újságja* 1990. április 22. adása alapján.)

Nemzetiségi könyvtárellátás – olvasók és könyv nélkül?

Ez az eléggé hatásvadász cím egy két évvel ezelőtti, ún. „báziskönyvtári” értekezés témája volt. Akkoriban ugyanis – nem csak, de elsősorban a külföldi partnerek észérvekkel alig magyarázható tartózkodása miatt – szinte legyűrhetetlen akadályokba ütközött elsősorban a román, a szlovák, de a szerbhorvát és a német könyvek behozatala is. A rendeléses formát túllépve, célzott akciókkal mégis behozott könyvek ugyanakkor a könyvkereskedelem raktárkészletét növelték. Ezt magyarázhattuk volna a könyvtárak sanyarú anyagi helyzetével, de a központi alaptól s a helyenként rendelkezésre álló tanácsi keretektől beszerzett, és a bázis-, illetve a letéti könyvtárakba mégis eljuttott könyvek – tisztelet a kivételnek – szintén a polcokon porosodtak. Folytathatnánk a felsorolást az olvasóvá nevelés hiányosságaival, a könyvválaszték szegényességével – de nem érdemes. Tény, hogy történelmi-társadalmi okokból, elsősorban az elhibázott oktatáspolitikai lépések következményeként, a nemzetiségi könyvtárhálózat lényegében potenciális olvasóközönség nélkül próbált léte értelmét igazoló kapaszzkodókat találni. Egy teljesebb és szervezettebb közművelődési rendszerben a nemzetiségi könyvtárak és könyvtárosok is jobban hasznosíthatók volna lehetőségeiket, de a sokszor jogos bírálatok is furcsamód bizo-

nyították: csak azt lehet kritikusan értékelni, ami van: Közép-Európa egyetlen szervezett nemzetiségi könyvtárhálózatát. Nem tanulások nélkül való tehát e könyvtárhálózat kialakulásának és eddigi működésének rövid áttekintése.

A megtett út állomásai

A magyarországi nemzetiségek szervezett könyvtári ellátása alig két évtizedes múltra tekinthet vissza. Igaz, a népkönyvtári hálózat kialakulásával párhuzamosan számos, nemzetiségiek által lakott településre juttattak el központi alaptól nemzeti könyvanyagot, ez azonban a legtöbb esetben egyszeri juttatás volt, hamarosan elavult, „leüledett”. A tudatosabb állománygyarapítást, a tervszerűbb nemzetiségi könyvtári munkát akadályozta az „automatizmus” ismert szemlélete. Közvetlenül a felszabadulás után a Szlovák Antifasiszta Frontja próbálkozott az olvasókörök felélesztésével, 1949-től a román szövetség is, de az ötvenes évektől inkább a látványosabb kulturális „terepekre” (néptánc, dalkultúra) koncentrálták figyelmüket. Mulasztásukat a fenntartók és az érintettek (aktivisták, könyvtárosok, népművelők) egyaránt az igény hiá-